

УДК 354.21:347.961

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ У НОТАРІАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Бунякіна О.В., аспірант,
приватний нотаріус
Міжрегіональна Академія управління персоналом

Стаття присвячена аналізу особливостей здійснення первинного фінансового моніторингу у нотаріальній діяльності, виділені проблемні моменти статусу нотаріусів як учасників фінансових операцій.

Ключові слова: *первинний фінансовий моніторинг, нотаріальна діяльність, нотаріус, учасники фінансових операцій.*

Статья посвящена анализу осуществления первичного финансового мониторинга в нотариальной деятельности, выделены проблемные моменты статуса нотариусов как участников финансовых операций.

Ключевые слова: *первичный финансовый мониторинг, нотариальная деятельность, нотариус, участники финансовых операций.*

Bunyakina O.V. FEATURES OF REALIZATION OF FINANCIAL MONITORING ARE IN NOTARIAL ACTIVITY

The article is devoted to analysis of features of realization of the primary financial monitoring in notarial activity, problem moments of status of notaries are distinguished as participants of financial operations.

Key words: *primary financial monitoring, notarial activity, notary, participants of financial operations.*

Постановка проблеми. Підписання Україною Угоди про асоціацію з країнами Європейського співтовариства зумовлюють необхідність приведення українського законодавства у відповідність до міжнародних норм. У період із 2010 до 2013 р. Україною була проведена значна робота по вдосконаленню регулювання нотаріальної діяльності в сфері самоорганізації (створення Нотаріальної палати України) та реєстрації речових прав. Це сприяло прийняттю України до Міжнародного союзу Латинського нотаріату 9 жовтня 2013 р. Але нотаріат на сьогодні виконує не лише правопосвідчувальну та правозахисну функції.

На сучасному етапі розвитку економіки більшість суб'єктів господарювання для підвищення ефективності діяльності прагнуть використовувати прогресивні технології, у тому числі й фінансові. Поява різного роду фінансових інновацій та поглиблення зовнішньоекономічних фінансових зв'язків не тільки дозволяє з мінімальними затратами залучати фінансові ресурси, але й відкриває широкі простори для проведення фінансових махінацій та відмивання коштів, отриманих злочинним шляхом. Саме поширення фінансових операцій протизаконного характеру і спричинило появу нової форми державного контролю – фінансового моніторингу. Досвід держав-членів Європейського Союзу у сфері використання фінансового моніторингу у нотаріальній діяльності повинен стати в нагоді і при реформуванні українського законодавства в цій сфері.

Ступінь розробленості проблеми. Проблемні питання фінансового моніторингу з економічної точки зору розглядали у своїх працях такі науковці, як: О.О. Балануца, В.М. Берізка, О.Д. Василик, С.В. Васильчак, О.О. Глущенко, І.І. Д'яконова, О.А. Ермоленко та інші. Юридичні аспекти фінансового моніторингу були предметом дослідження таких учених-адміністративістів, як І.П. Голосніченко,

І.В. Драна, І.О. Іерусалімова, Л.В. Новікова, К.І. Чижмарь та ін., але комплексне дослідження первинного фінансового моніторингу у нотаріальній діяльності з врахуванням останніх змін чинного законодавства залишилось поза увагою провідних учених. Це і зумовило актуальність обрання теми дослідження.

Метою статті є визначення поняття та особливостей фінансового моніторингу в нотаріальній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Правові засади фінансового моніторингу визначені в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, тероризму та фінансуванню розповсюдженню зброї масового знищення» від 14.10.2014 № 1702-VII [1].

Фінансовий моніторинг – сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.

Таким чином законодавець визначив дворівневу систему фінансового моніторингу: 1) первинний фінансовий моніторинг; 2) державний фінансовий моніторинг.

Суб'єктами державного фінансового моніторингу є центральні органи виконавчої влади та НБУ, а також спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу – Держфінмоніторинг України.

Первинний фінансовий моніторинг – сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу і спрямовані на виконання вимог цього закону, нормативно-правових актів суб'єктів державного фінансового моніторингу, що включають, зокрема, проведення обов'язкового та внутрішнього фінансового моніторингу. Обов'язковий

фінансовий моніторинг здійснюють суб'єкти державного фінансового моніторингу, а внутрішній – покладений на суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Внутрішній фінансовий моніторинг – сукупність заходів із виявлення фінансових операцій, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу із застосуванням підходу, що ґрунтується на проведенні оцінки ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму; ідентифікації, верифікації клієнтів (представників клієнтів), ведення обліку таких операцій та відомостей про їх учасників; обов'язкового звітування до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, про фінансові операції, щодо яких виникає підозра, а також подання додаткової та іншої інформації у випадках, передбачених цим законом [1, п. 9 ч. 1 ст. 1].

Серед міжнародних документів, які передбачають запровадження системи фінансового моніторингу, слід виділити Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмивання грошей (FATF). Цим документом передбачені заходи, яких повинні вживати держави для недопущення та протидії відмиванню грошей, одержаних злочинним шляхом.

Законодавство Європейського Союзу також передбачає документи, які регламентують відносини в цій сфері. Зокрема, це Директива Ради Європи від 19 червня 1991 р. № 91/308/ЄС про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання грошей з наступними змінами та доповненнями. Цей документ передбачає обов'язкову ідентифікацію клієнтів із метою додаткових доказів при вступі в ділові стосунки [2, с. 152–153].

Ст. 5 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» нотаріуси віднесені до суб'єктів первинного фінансового моніторингу. На розвиток положень цього закону було прийнято Положення «Про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України», затверджене наказом Міністерства юстиції України від 18.06.2015 р. № 999/5 [3], яке встановлює порядок здійснення первинного фінансового моніторингу, зокрема і нотаріусами.

Цим Положенням регулюються питання:

- встановлення правил фінансового моніторингу та програм здійснення фінансового моніторингу;
- здійснення ідентифікації, верифікації клієнта (представника клієнта), вивчення клієнта та уточнення інформації про клієнта у випадках, встановлених законом;
- управління ризиками;
- виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, та які

можуть бути пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення;

- зупинення фінансових операцій;
- призначення працівника, відповідально за проведення фінансового моніторингу;
- підготовки персоналу суб'єкта (відокремлених підрозділів) для виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення.

Згідно з вимогами Положення проведення ідентифікації, верифікації та вивчення клієнта (представника клієнта) нотаріусом включає: проведення первісної ідентифікації та верифікації під час встановлення ділових відносин з клієнтом; проведення заходів, спрямованих на перевірку та уточнення інформації стосовно ідентифікації особи у разі, якщо є сумніви щодо достовірності чи повноти наданої інформації; проведення заходів, спрямованих на уточнення інформації щодо ідентифікації у разі зміни інформації або закінчення строку дії документів, на підставі яких вона проводилась; проведення заходів, спрямованих на вивчення змісту діяльності і фінансового стану клієнта, відповідності фінансових операцій клієнта специфіці його діяльності; здійснення моніторингу операцій клієнтів, діяльність яких свідчить про високий ризик проведення ними фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення.

У разі виникнення сумнівів у достовірності чи повноти наданої інформації про клієнта нотаріус зобов'язаний провести поглиблену перевірку клієнта.

Нотаріус має право витребувати, а державні органи, державні реєстратори зобов'язані протягом 10 робочих днів із дня отримання запиту надати відповідно до законодавства інформацію, що стосується ідентифікації, та необхідна для вивчення клієнта, уточнення інформації про нього або проведення поглибленої перевірки клієнта. Зазначена інформація надається безоплатно.

У разі, якщо клієнт (особа) діє як представник іншої особи чи від імені або в інтересах іншої особи, нотаріус зобов'язаний ідентифікувати та верифікувати також особу, від імені або за дорученням якої проводиться фінансова операція, а також встановити вигодоодержувача.

У разі, якщо особа діє як представник клієнта, нотаріус повинен перевірити на підставі офіційних документів наявність у цієї особи відповідних повноважень, а також здійснити ідентифікацію та верифікацію такої особи.

Ідентифікація, верифікація та вивчення клієнтів (представників клієнтів) здійснюються на підставі поданих офіційних документів або їх копій, що засвідчені нотаріально або підприємством (установою, організацією), яке (яка) їх видало(а).

Документи щодо ідентифікації та верифікації осіб, які є учасниками фінансової операції, що підлягає фінансовому моніторингу, а також усі документи, які стосуються ділових відносин із клієнтом, зберігаються нотаріусом не менше п'яти років після завершення ділових відносин із клієнтом, а вся документація про проведення такої фінансової операції – не менше п'яти років після її завершення.

Нотаріус повинен зберігати інформацію про фінансову операцію в обсязі, необхідному для подання до Держфінмоніторингу в установлених законодавством випадках, повідомлення про фінансову операцію.

Виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, в тому числі тих, які можуть бути пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, або інформації про підозри щодо діяльності осіб або їх активів, якщо є підстави вважати, що вони пов'язані зі злочином, визначеним Кримінальним кодексом України, здійснюється нотаріусом на підставі:

- критеріїв ризиків, визначених самостійно нотаріусом із урахуванням критеріїв ризиків, встановлених Мінфіном та Мін'юстом;

- встановленого за результатами проведеного аналізу факту (фактів) невідповідності фінансової (фінансових) операції (операцій) фінансовому стану та/або змісту діяльності клієнта;

- типологічних досліджень у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, підготовлених та оприлюднених Держфінмоніторингом.

Виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, та які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, здійснюється до початку, в процесі, але не пізніше наступного робочого дня після їх проведення, або в день виникнення підозри, або під час спроби їх проведення чи після відмови клієнта від їх проведення.

З метою визначення заходів, які необхідно вживати під час здійснення ідентифікації учасника фінансової операції нотаріусом, здійснюється класифікація ризику клієнтів із урахуванням критеріїв ризиків, визначених у Критеріях ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, затверджених наказом Державного комітету фінансового моніторингу України від 03.08.2010 р. № 126 [4].

Оцінка ризику здійснюється нотаріусом щодо всіх клієнтів під час встановлення ділових відносин.

Рівень ризику може бути визначений як: низький, середній або високий.

Низький рівень ризику може бути присвоєний учаснику фінансової операції, якщо він не підпадає під жоден із зазначених критеріїв ризику згідно із Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання)

доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», Критеріїв ризику, «Положення про здійснення фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України», затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 18.06.2015 № 999/5.

У разі, якщо учасник фінансової операції підпадає хоча б під один із цих критеріїв ризику, рівень ризику такого учасника фінансової операції визначається як середній.

Високий рівень ризику має учасник фінансової операції, який включений до Переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції, що формується Держфінмоніторингом, та учасники фінансової операції, стосовно яких у нотаріуса виникають підозри, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму.

Якщо учасникам фінансової операції присвоєний низький рівень ризику, то у справі № 02-48 зберігаються тільки документи щодо їх ідентифікації та відповідна анкета (довідка), в якій зазначається присвоєний критерій ризику.

У разі присвоєння хоча б одному з учасників фінансової операції середнього рівня ризику, нотаріусу необхідно внести відомості до Реєстру фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу. У разі відсутності підозри та прийняття нотаріусом рішення про неподання Держфінмоніторингу інформації про фінансову операцію, що підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу і зареєстрована у Реєстрі, нотаріус має право зазначити про це у висновках анкети (довідки), в якій відобразити обставини, на підставі яких Форма № 2-ФМ не була направлена до Держфінмоніторингу.

Згідно із частиною 1 статті 8 Закону виконання обов'язків суб'єкта первинного фінансового моніторингу забезпечується нотаріусами, якщо вони беруть участь у підготовці і здійсненні правочину щодо:

- купівлі-продажу нерухомості;
- управління активами клієнта;
- управління банківським рахунком або рахунком у цінних паперах;
- залучення коштів для утворення юридичних осіб, забезпечення їх діяльності та управління ними;
- утворення юридичних осіб, забезпечення їх діяльності чи управління ними, а також купівлі-продажу юридичних осіб.

Отже, виходячи з положення частини 1 статті 8 Закону, нотаріус починає виконувати обов'язки суб'єкта первинного фінансового моніторингу, якщо він бере участь у підготовці і здійсненні вищезазначених правочинів, незалежно від їх суми та наявності чи відсутності у нотаріуса підозр, що ці правочини можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Але необхідно зауважити, що відповідно до п. п. 21, 45 і 47 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінан-

суванню розповсюдження зброї масового знищення» фінансова операція – це будь-які дії щодо активів клієнта, вчинені за допомогою суб'єкта первинного фінансового моніторингу, або про які стало відомо суб'єкту державного фінансового моніторингу в рамках виконання цього Закону.

Учасники фінансової операції – клієнт, контрагент, а також особи, які діють від їх імені або в їх інтересах, або особи, від імені або в інтересах яких діють клієнт, контрагент. Таким чином, можна констатувати, що нотаріус не відноситься до учасників фінансових операцій, оскільки він лише посвідчує факт укладання відповідного договору, а не здійснює безпосередньо розрахункову фінансову операцію за цим договором.

Пункт 1 частини 1 статті 15 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» передбачає, що фінансові операції з готівкою (внесення, переказ, отримання коштів) підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу в разі, якщо сума, на яку вони здійснюються, дорівнює чи перевищує 150 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, банківських металах, інших активах, еквівалентну 150 000 гривень. У той же час, згідно з частиною 6 статті 8 Закону нотаріуси, як суб'єкти первинного фінансового моніторингу, не повідомляють Держфінмоніторинг України про свої підозри щодо фінансових операцій у разі, якщо відповідна інформація стала їм відома за обставин, що є предметом таємниці вчинюваних нотаріальних дій, крім випадків посвідчення договорів купівлі-продажу нерухомого майна за умови, що сума такої операції дорівнює чи перевищує 400 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 400 000 гривень.

Таким чином, нотаріус повідомляє Держфінмоніторинг України про фінансові операції з посвідчення договору купівлі-продажу нерухомості на суму, що дорівнює чи перевищує 400 000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті еквівалентну 400 000 гривень лише у випадку, якщо у нього виникають підозри, що такі операції пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або якщо вони пов'язані,

стосуються або призначені для фінансування тероризму.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що фінансовий моніторинг – сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу.

В Україні існує дворівнева система фінансового моніторингу: 1) первинний фінансовий моніторинг; 2) державний фінансовий моніторинг.

Первинний фінансовий моніторинг у нотаріальній діяльності – сукупність заходів, які здійснюються нотаріусами з виявлення фінансових операцій, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу із застосуванням підходу, що ґрунтується на проведенні оцінки ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму; ідентифікації, верифікації клієнтів (представників клієнтів), ведення обліку таких операцій та відомостей про їх учасників; обов'язкового звітування до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення про фінансові операції, щодо яких виникає підозра.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.
2. Ващенко Ю. В. Банківське право: навч. Посібник / Ю. В. Ващенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 344 с.
3. Положення про здійснення фінансового моніторингу, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство юстиції України: затверджене наказом Міністерства юстиції України від 18.06.2015 № 999/5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0735-15>.
4. Критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму: затверджені наказом Державного комітету фінансового моніторингу України від 03.08.2010 р. № 126. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0909-10>.